

Министерство
на образованието и науката

АЗ·БУКИ

Национално издателство
за образование и наука "Аз Буки"

**БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
И ЛИТЕРАТУРА**

Българско научно-методическо списание
• година XXI, 2012 • киевски 1

ИСТОРИЯ

Българско научно-методическо списание
• година XXI, 2012 • киевски 1

**МАТЕМАТИКА
И ИНФОРМАТИКА**

Българско научно-методическо списание
• година XXI, 2012 • киевски 1

**ПРЕДУЧИЛИЩНО
НАЧАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ
Педагогика**

Българско научно-методическо и педагогическо списание
• година XXI, 2012 • киевски 1

**ХИМИЯ
ПРИРОДНИТЕ НАУКИ
В ОБРАЗОВАНИЕТО**
астрономия
биология
география
физика

**ПРОФЕСИОНАЛНО
ОБРАЗОВАНИЕ**

Българско научно-методическо списание
• година XXI, 2012 • киевски 1

**СТРАТЕГИИ
НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА
И НАУЧНАТА ПОЛИТИКА**

Научно-методическо списание
• година XX, 2012 • киевски 1

Философия

Българско научно-методическо списание
• година XXI, 2012 • киевски 1

**Чуждоезиково
обучение**

Научно-методическо списание
• година XXXV, 2012 • киевски 1

Избрано

от текстовете, публикувани в списанията
на Национално издателство

АЗ·БУКИ

32

11 – 17 АВГУСТ 2016 Г.

Народният език – приобщаващ или разединяващ?

*Откъс от „Драматургията на Йордан
Радичков – невъзможната словесност“*

Николай Кирилов

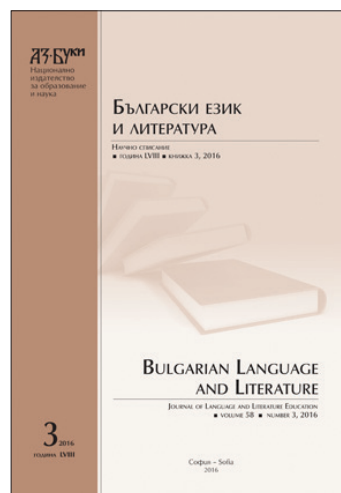
Институт за литература – БАН

Освен интертекстуалното кореспондиране на драматургията с прозата на Радичков и това въобще на цялото му творчество с националната литературна традиция, съществува една външна сфера, която Радичковият драматически Текст обхожда, а именно – фолклорът. За връзката на Радичковото творчество с т. нар. „фолклорно начало“ доста е писано, като обикновено то служи на критиката за приковаването на автора към „корените“, „българското“, „бита“, „селото“, „традицията“ (включително литературната). Тук обаче ще погледнем на народностния език не като на *приобщаващ*, а обратно – като на *разединяващ*, като на антмиезик.

За целта първо ще се спрем на една особеност, която, въпреки че не е въобще под еднотичната власт на художественото творчество, можем да кажем, че в определени случаи се превръща в „колония“, богата на смислови ресурси, и това е *диалектният език*. Тази област има, ако не идентична на фолклора роля за Радичковата драматичност, то в много отношения влиза в специфично взаимодействие, разполагайки се по някакъв начин на противоположния край на скалата *познатост – непознатост*.

Инерцията при обсъждането на Радичковото творчество налага опростената констатация, че става въпрос за северозападен говор. Защитниците на прецизната локализация дори прибегват към авторови указания (като това в началото на пиесата

Заглавието е на редакцията

www.bel.azbuki.bg

Главен редактор

Проф. д.п.н.

Маргарита Георгиева

E-mail: m.georgieva@abv.bg

Редактор

Д-р Мая Падешка

0889 22 04 12

Тел.: 02/425 04 70

02/425 04 71

E-mail: bel@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Български език и литература“, кн. 3/2016:

МЕТОДИКА

Типологични характеристики на задачите за възприемане на текст при четене / *Димка Димитрова*

ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ

Драматургията на Йордан Радичков – невъзможната словесност / *Николай Кирилов*

Поетът, съдбата и любовта (непубликувани писма на Теодор Траянов) / *Румен Шивачев*

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И КУЛТУРА ПО СВЕТА

Проект „Живописна България”: литературният маршрут „Литература и музика – българските прегласи”

Мелодиката на думите и лирическата структура като музика / Любка Липчева-Пранджева, Гертруде Крайнци

СТУДЕНТСКИ ФОРУМ

Ще спасят ли технологиите образованието? / Полина Иванова

НАЦИОНАЛЕН ФОРУМ „ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД РАЗВИТИЕТО И РАЗПРОСТРАНЕНИЕТО НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК, ЛИТЕРАТУРА И КУЛТУРА“

За принципите в работата на преподавателя по български език като чужд / Бонка Василева

Специфични особености на българския разговорен синтаксис / Радослав Цонев

Води ли неправилната артикулация и перцепция на съгласната Л до грешки при писане? / Гургана Падарева-Илиева, София Мицова

Българският език в исторически граници – разпространение през вековете и обучение в настоящето / Лучия Антонова-Василева, Илияна Гаравалова

„Януари“, където се говори за „сюжет, поверия, музика и действащи лица“ от Северозапада, но не и за диалект), превръщайки писателя в нещо като музей за определен говор. Диалектът в пиесите и прозата на Радичков е труднодоказуемо просто северозападен, а пък и не може да се изваждат критически дивидентни от подобна локализация. Факт е обаче, че става въпрос за поредица *въобще* диалектни особености, и смятам, че в основата на тяхното участие лежат по същество модернистски и постмодернистски тези за несправяне с езика.

За да илюстрираме това, нека разгледаме най-видимото – някои лексикални единици, обикновено определяни като архаизми и диалектизми, които в една или друга степен се приемат за външни на книжовния език. Ще си позволим изброяване на по-голямата част от тях в пиесите:

п`рлица – *същ., диал.*, ‘муцуна, муцуна на свиня, на животното’;

куртул`исам – *глагол, от тур.*, ‘отървавам, избавям, успокоявам’;

джамб`азин – *същ. от тур.*, ‘препрогавач, търговец на добитък’;

текнеф`ес – *прил., от тур.*, ‘който страда от задух, за кон’;

неф`елям – *глагол, диал.*, ‘болнав съм, не ставам за работа’;

бес`овица” – *същ., остар.*, ‘глутница кучета, събрала се около разгонена женска’;

бат`исвам – *глагол от тур.*, ‘потъвам, загазвам, съсипвам, развалям’;

спр`ия – *същ. диал.*, ‘вихрушка, буря’;

гр`ъсти – *същ., мн. остар.*, ‘коноп’;

тез`ек – *същ. от тур.*, ‘дебели плочки от сухи говежди изпражнения с дребна слама за топливо’;

клювог`ървец – *същ., диал.*, ‘кълвач’;

кл`юси – *същ., проф. диал.*, ‘капан, вълчи капан’;

торл`ак – *същ., от тур.*, ‘укорно прозвище на някои селяни от Северозападна България’; *разг.*, ‘простак, селяндур’;

пап`уняк – *същ., диал.*, ‘пънпъдък’;

тен`ец – *същ., диал.*, според самия Радичков, „човек, който след смъртта си не отива в отвъдния свят, а остава още известно време да обикаля из селцето, най-вече обикаля къщите на близките и роднините и върши черна работа“ („Торлак пише писмо до Торлаците“);

гам`ар – *същ., от тур.*, ‘жила, жилка’;

сайб`ия – *същ., от тур.*, ‘стопанин, владетел’;

разб`ой – *същ., остар.*, ‘тъкачен стан’;

клим`ия – *същ., остар.*, ‘четвъртото гърво, вкарано отсрани на стола на каруцата, за да подпира ритлите или товара’;

кл`епане – *същ., диал.*, ‘коване’;

стърв`я се – *глагол, диал.*, според самия Радичков, „стърви се“ се казва за „нещо, което чезне безследно: стърви се житото от колата по пътя; стърви се гроздето, кълвано от птиците; стървят се кокошките, отнасяни от лисици; човек също се стърви“ („Козята брада“);

с`угреб – *същ., диал.*, според самия Радичков, място, „дето вълк помирише земята, попкае я и след това гребе с нокти земя да посипва попканото“ („Спомени за коне“);

теслим`я – *глагол, от тур.*, ‘предавам, пробутвам’;

пайван`усан – *прич., от тур.*, ‘вързан, спънат, за кон’;

гар`ак – *същ., от тур., остар.*, ‘уред за ръчно влачене на вълна, памук и гр.’;

греб – *същ., остар.*, ‘отпагъци от влачена вълна, коноп, лен и гр., извалчени парцали’;

в`идня – *същ., диал.*, ‘пещ’;

плагн`ище – *същ. остар.*, ‘място, където плагнува добитък’;

ног`авица – *същ., остар.*, ‘ярешки или кози кожи, които овчари и козари пришиват на коленете си’;

градоб`итнина – *същ., остар.*, ‘нива или ливада, която е бита от градушка’;

катран`ик – *същ. остар.*, ‘малък съд за катран’; *прен.*, ‘човек, който се влачи подир други, върви по чуждо внушение, негодник’;

бр`ъстя – *глагол, остар.*, ‘ям бръст, за добитък’; *бръст* – ‘зелени клонки и листа от дърветата’;

асл`ански – *прил., от тур.*, ‘присъщ на лъв, лъвски’;

`орница – *същ., остар.*, ‘нива, неорана, необработвана две-три години’; и гр.

Дори само така извлечени, диалектизмите като че ли издават особената си функционалност в лексико-семантичната система на текстовете. Но тяхната роля става по-осезаема, ако погледнем към тези места, където се осъществява необичайна, особено подчертана метабола на дадена диалектна лексема. Ето два примера – единият от „Суматоха“, а другият от „Образ и подобие“:

ГЛИГОР. Абе, че ще влезе и аз, ще влезе, само че не обичам с главата в торбата, ами малко така, да се ориентирам. Къде бе другари, как така без ориентири, как така без *интифа* бе, другари.

ГАМАША. Как така! Ами нали дагоха *интифа*!

ГЛИГОР. Дагоха ли? Тууу, да се невиди! Аз помислих, че още не са гали *интифа*.

...

КРАЛЯТ. (...) Това там на хълма, дето тъй скрибуца и потраква, какво е? Защо така е обгърнато в дим?

БЯЛА ТОГА. Това, ваше величество, е мелницата ни! Понеже кралството е на ветровито място, ние се възползвахме от вятъра, като построихме ветрена мелница на хълма, за да можем да мелим мливието на кралството. Димът, за който питате и който е обгърнал хълма, всъщност не е дим, а е *паспал*. Там поданиците щъкат и пренасят мливо, но от *паспала* не можем да ги видим. Тази част от кралството постоянно е обгърната в *паспал*. Там, гдето се мели мливо из въздуха се носи и *паспал*.

КРАЛЯТ. *Паспалът* навсякъде прониква. Толкова е фин той и тъй се набива, че с нищо не можете да го изтупате. (...)

На такива места текстът настойчиво избягва субституцията, осъществява акцетиране върху мъглявата от гледна точка на книжовния език лексема („интиф`а“ – *същ., от тур.*, ‘пример, пограждане, сведение, указание, справка’; ‘вземам интифа’ – вземам под внимание, сверявам си часовника; „паспал“ – според самия Радичков ‘финият прах от мливо, който се вдига, когато мелницата мели’), привличащо внимание върху нейната странност, върху нейната непопулярност. *Диалектизмът е глоса*, тъй като е географски и/или исторически „фиксиран“. Той е *затворен* в пределите на определен

регион или определена епоха, а съвместяването му с актуалното слово сигнализира, че не става въпрос за педантично пресъздаване на екзотиката на един или друг регион или историческо време. Съжителството на различни говори несъмнено също работи в посока *възпрепятстване прочита* поради това, че при него се „сглобява“ език, несвой не само за ползващия се от книжовното слово, а също и за носителя на конкретен диалект. Когато има няколко говора, творбата остава, в една или друга степен, далечна за всеки възприемател. В случая с драматическото произведение „затормозяващата“ функция се подсилва и от още едно допълнително обстоятелство, свързано с характерната предназначеност на литературния род – особеностите на театралносценичната ситуация (слухово възприемане на словото, социален процес) изключват „превода“ на диалектната гласа. Зрителят, за разлика от читателя, не може да провери неясната му дума, още повече когато става въпрос за изобилие от неясни думи – това би означавало да влиза в театралната зала с диалектологичен речник или с молив и лист, да записва неразбраното от словесната информация и когато напусне театралната зала, да го провери.

Хипотезата за един такъв замъгляващ механизъм в пиесите на Радичков може да бъде подкрепена, ако се обърнем към прозата. Разказите и новелите на Радичков също се ползват от народен говор, но там често в самия текст се появява необходимото разяснение – на места дори се прибегва към нетипична за дискурса бележка по черта (както е това, да кажем, в новелата „Страх“, където по черта е обяснена думата „меунка“). Такова поведение на текста подсказва саморефлексия, в която употребеният локализиран е тъмна дума, нуждаеща се от съответното изясняване. В драматическата творба подобни преводи са, ако не напълно невъзможни, то твърде неестествени. Във всеки случай, те трябва да преминат към речта на персонаж и тъй като това прекалено би обременило диалога, се мяркат съвсем рядко в Радичковите пиеси (четири пъти – обяснени са „ключодървец“, „тенец“, „радъква“ и „паснал“). На тези места около „превода“ се продуцира текст, недвусмислено подчертаващ бездната, възникнала между словата. В този дух е в „Опит за летене“ обяснението, което дава Матей Нищото на опонентите си (които са от предполагаема за него друга диалектна група) на думата „радъква“:

МАТЕЙ НИЩОТО. Те и без да го ръбиш с ножица, са радъкви! Тях бог ги е наръбил още по рождение, радъкви с радъкви такива. Те обаче и *радъква не знаят какво е*, затова го мислят, че е чест, а то никаква чест не е, защото радъквата е най-проста ряпа! (...)

Всъщност затруднението, в което изпада Исай от „Януари“ с една от своите кръстословици, е може би най-ясната илюстрация за това Радичково размесване на езиците. За Исай (а явно и за другите в ханчето) „пемперугата“ си е „пемперуга“ и не може да бъде „пеперуга“. Разказът на героя за травматичния сблъсък с тази дума не само провокира последвалите разсъждения на останалите за раздалечеността на „питомното“ и „дивото“ слово, но ражда у самия него сравнението на трудностите при решаването на кръстословица с „търкаляне на жироскоп“; фразата впоследствие преминава у Сусо, но тук сравняването с „търкаляне на жироскоп“ не е решаването на кръстословица, а пребиваването в живота. И това сближаване на понятията „кръстословица“ и „живеене“ придържа усилено смисъла на творбата към заключението: ако животът е също толкова нерешим като кръстословицата, то една от причините за това е разнородността на езиците, или по-точно – *убегваемостта* на езика, неговото преобразуване, непрекъснато движение, невъзможността да бъде „замразен“, независим от времето и пространството.

Как стоят нещата при „радичковизирания“ фолклор? Съществува една (често пропускаема) истина и тя е, че фолклорът винаги е *чуждо слово*. Поредицата от „безавторски“, *познати* форми и наративи не могат напълно да се асимилират, да се превърнат в „собственост“ на който и да било персонаж – той не ги измисля, не ги „сътворява“, той или ги пре(пре)дава напълно точно, или поднася пореден

вариант, но отново според общностни правила, по които това се прави. Такъв един персонаж се оказва отдалечен от езика, не съумява да го погчини, да го „опитоми“, той е подвластен на колективното. От друга страна, когато този герой говори с твърде „популярно“ слово, той намалява информативността спрямо конверсивния си партньор, а правейки това, се отдалечава и от него, „не му казва нищо“. В тази своеобразна диалектика, при която говорещият „по народному“ се приравнява и едновременно с това дистанцира от другия, фолклорът добива облика на празнословие от гледна точка на „цивилизованото“, прагматично умонастроение на съвременността.

Но тук трябва да отбележим, че говоренето за фолклор у Радичков укрива и известна несигурност: възможно ли е въобще една литературна творба да има фолклор в себе си? Може би в най-точния смисъл на думата, за такъв можем да говорим при песните „Развявай байрак ти, Мануш войвода“ на Лазар от „Лазарица“ и „Билияна платно белеше“ на момите от „Опит за летене“. В тези случаи текстът на творбата не изговаря текста на фолклорната песен, но така или иначе го вмества в себе си, и то без автор(ския)итарния избор (точно защото не го изговаря) от фолклорната парадигма, съдържаща всички варианти. Затова пък „фолклорността“ на определени образи в Радичковата грама остава доста несигурна. Така например въпросът с „народността“ на прословутите тенеци в „Януари“ досега е получавал само еднозначни отговори, утвърждаващи това, че тенецът е „фолклорен образ“ или в най-добрия случай – образ от „народните вярвания“. На първо място, нека отбележим, че в противовес на изглежда съществуващото мнение, тенеците в „Януари“ са само три – тенецът на Сусо, написалият писмото роднина на Торлака и тъпанджията на музикантите; в послеслова на пиесата на сцената излизат героите не като тенеци (нума ги е прескочила котка в пресните?), а „в отвъдното“ (определение на самия текст). Второ, трите тенеца, колкото и парадоксално да звучи, всъщност не са тенеци. Това, че текстът употребява думата „тенец“, не значи, че употребява *фолклорния концепт*; тенецът в текста на Радичков е толкова фолклорният тенец, колкото Змеят от „Змейова сватба“ на Петко Тодоров е фолклорният змей. Аргументът е сменил функцията си, думата – своето съдържание; най-просто казано, *фолклорният* тенец едва ли кара колело или пише писма, за разлика от *Радичковия*. Затова проблемът за тенеците в „Януари“ не е проблем за фолклора, а за семантиката. Архаизмът (в случая *тенец*) не само е глоса, но бива придърпан към други семантични полета. И в това се коренят голяма част от тълкувателските главоболия с разглеждания автор – за да разберем „йероглифа Радичков“, първо трябва да обърнем внимание на това, че чрез пропозициите в наратива неговият Текст руши семантиката. Ето един цитат от разказа „Верблюдо“, който, струва ми се, ясно демонстрира този антисемантизъм на Радичков: „Извънредно много съм затруднен с тези хроники и от самото название в е р б л ю д. На руски език тази дума значи камила. Но тълкуването, което се дава на верблюда, отделни откъслечи от неговото описание и начинът на появяване и изчезване в никакъв случай не могат да бъдат свързани с камилата, макар че на някои места става дума за гърбици.“ (Радичков, 1965). По подобен начин ние можем да кажем: „Извънредно много сме затруднени с текста на „Януари“ и от самото название т е н е ц. В народните вярвания то значи ‘човек, който след смъртта си не отива в отвъдния свят, а остава още известно време да обикаля из селцето, най-вече обикаля къщите на близките и роднините и върши черна работа’. Но тълкуването, което се дава на тенеца, отделни откъслечи от неговото описание и някои негови действия в никакъв случай не могат да бъдат свързани с фолклорния тенец, макар че става дума за извършване на домашна работа“.

Тъй че, приемайки една (слово)форма, текстът не е задължително да приема съдържанието ѝ. От позицията на тази констатация можем да съзрем на фразеологично равнище в Радичковата грама формалния фолклорно-поетически модел в словосъчетанията, имитираща етимологична фигура и същевременно иззявящи една „антипоетика“: „ПЪРВИ КРОКОДИЛ. (...) *Гръсти гръста* и плача, камъни от карьерите вадя и плача, децата уча да не подсмърчат, щото не е хубаво, и плача

– океан съм изплакала.“ („Суматоха“); „ЛАЗАР. (...) Да го пита човек за какво му беше туй щъкаме, каква *придобивка* *придоби* той от него“ („Лазарица“); „КРАЛЯТ. Пратеничества приемам в този трон, оттук мечтая и *кроежи* нови за кралството *кроя*.“ („Образ и подобие“); „ПЪРВИ ВЕРНОПОДАНИК. Но не спряхме ние със сламата, с шумата и с вършините, макар че голям *лютеж* *лютеше* на очите.“ („Образ и подобие“); „Не помня вече колко години съм тук и колко *съблекла* *съблякох*... в този синор.“ („Добродушните смокове“). Както може да се забележи, в повечето случаи тези „етимологични фигури“ са от типа *сказуемо + допълнение* (от посочените примери само *предпоследният* е *подлог + сказуемо*), а словоредът е *инверсиран*. Излишно е да подчертаваме съвсем очевидната тавтологична същност на етимологичната фигура, а що се отнася до *инверсията*, то тя служи на пародирания механизъм в творбите, тя е това, което сигнализира, че става въпрос за етимологична фигура, а не за тавтология в широк смисъл.

В пословиците и поговорките на Радичковите герои също можем да открием една експозираща езикови невъзможности функционалност. Изключително показателна за проблемното фолклорно слово е употребата от Велико на две пословици в някакво парадоксално сливане, в някакъв странен хибрид:

ТОРЛАК. (...) Ще идеме двамата. Лазар с пушката, аз ще взема брадвата, нищо не може да ни излезе настреща!

ЛАЗАР. Двама ще е по-добре, груго е, кога човек има дружина.

ВЕЛИКО. *Сговорна дружина планина повдига, а орташката кобила и кучетата не я ядат.*

Противоречивият смисъл на двете паремични форми обслужва отдалечеността на героя от колективните езикови образувания, от устойчивите, но станали непонятни фрази. Съвсем различно, но посвоему изразяващо неуспеваемия език е пък *прибъгването* към пословиците и поговорките на Лазар от „Лазарица“. „Народната мъдрост“ в неговия монолог е прицелена предимно в кучето: „Кучетата си лаят, керванът си върви“, „Куче, което лае, не хапе“, „Храни куче – да те лае“. И докато за Велико смисълът на пословиците е загубен и те са останали само като мъртви реликти, поради което напълно недопустимо са се слели, Лазар търси опора в словесните формули, за да промени възприятието си за ситуацията, опитва да си вдъхне увереност в индивидуалните способности да се справи с нелепицата чрез подчертаване на принадлежността си към колектива. Това негово „придърпване“ към общността остава абсолютно нищожно в безмилостната с логиката си ситуация, в която самотността му извън човешкото продължава да е в същата степен непреодолима. Текстът демонстрира невъзможността на „провереното“ и „излятото“ във фраза знание, сблъсквайки статистическата уникалност на случващото се с Лазар и очакваната от него „терапевтична“ способност на „народната мъдрост“: „Храни куче – да те лае! Има смисъл в тая поговорка, *опарил се е някой с подобен пример*, затова и поговорка е измислил...“.

Функцията, която възлага Лазар на народната сентенциозност, сякаш измества нейното значение в посоката на друга група жанрове фолклорни умотворения, притежаваща госта подтипове и също получаваща известни права в Радичковите драматически текстове, а именно – наричанията (баяния, благословии, заклинания, клетви, гадания). Поради отредената им магическа роля наричанията в по-голяма степен от други жанрове (например от приказките) са свързани с формализирана среда. В повечето случаи те са подчинени на определени условности – пространствени (не могат да се изричат където и да е), времеви (не могат да се изричат когато и да е), акционални (свързани са със заклинателни ритуали или някаква жестовост). В този смисъл, те са в по-малка степен „игрови“ и не могат да напускат свободно кинематичната си среда, както и ситуационния контекст. Оказва се обаче, че това не важи за наричанията на Радичковата драма.

Пълния текст четете в сп. „Български език и литература“, кн. 3

Оценяване с бъдещи модели

*Откъс от „Variation Degree in e-Learning
Courses: Assessment through Hfeature Models“*

Ivo Damyanov
Nikolay Tsankov

South-West University, Blagoevgrad

Introduction

Contemporary requirements to educational environment guarantee a high level of individualization in education based on the construction of pedagogical situations. In the context of e-learning platforms, these requirements are closely connected to the learner-centered approach in education. Despite the diversity of contexts in the construction of *learning objects* (Wiley, 2000), it is of utmost importance to establish a procedure for the design of Learning Context Models (hereafter LCM) (Tankeleviciene & Damasevicius, 2009) of electronic courses with different degrees of variation.

The design of such models facilitates the achievement of the immediate necessity of variation and diversity of the electronic educational content and meets the long-term demand of flexibility, adaptability, personalization and reiteration of that content.

Electronic platforms employing the embedded features of Learning Content Management Systems (hereafter LCMS), which additionally make use of learning objects and LCM as a basic criterion of quality assessment, have two major advantages in terms of their degree of variation: (1) it can be explicated within a specific university standard for electronic courses (i.e., as regards its components); (2) it can be specified within the whole platform (i.e., among the separate electronic courses).

Заглавието е на редакцията

www.science.azbuki.bg

Главен редактор

Проф. д-р Борислав Тошев
E-mail: toshev@chem.uni-sofia.bg

Редактор

Георги Дянков

0887 81 27 67

Тел.: 02/425 04 70

02/425 04 71

E-mail: science@azbuki.bg

**Съдържание
на сп. „Химия.
Природните науки
в образованието“,
кн. 2/2016:**

EDUCATION: THEORY AND PRACTICE

Mediation in Resolving Conflicts between Chimeric School Groups – A Restorative Practice in School / *D. Chankova, N. Tsankov, E. Popova*

TEACHING EFFICIENCY

The Contribution of Model Teaching and Material Development to Physics Teaching: Faraday's Law of Induction / *I. Karaman, R. Dilber, A. Yelgin*

EXPERIMENTS

Acid Modified Baby Powder Based Talk – a Sorbent Material

for Thin-Layer Chromatography / *S. Ergül (Turkey)*

The Novel Methods of Polymerization at Hand / *S. Moulay (Algeria)*

HISTORY AND PHILOSOPHY OF SCIENCE

Сто години от рождението на професор Христо Иванов / *И. Х. Иванов*

NEW INFORMATION MEDIA

Context-Based Chemistry Lab Work with the Use of Computer-Assisted Learning System / *N. A. Stozhko, A. V. Tchernysheva, E. M. Podshivalova, B. I. Bortnik (Russia)*

Variation Degree in e-Learning Courses: Assessment through Feature Models / *I. Damyanov, N. Tsankov*

BOOK REVIEWS

Teaching about the Book of Nature: The Challenge of Demystifying Chemistry at School Level / *K. S. Taber (UK)*

The functional features of BlackboardLearn™ as an e-learning system have been presented in earlier studies (Plachkov et al., 2014; Tsankov & Damyanov, 2014).

The concept *learning object* occupies an important place in contemporary electronic education research. So far however, its meaning has been an issue of controversy (Damaševičius & Štūkys, 2008). In its most general, the concept *learning object* is defined as a relatively self-sustained unit of the educational content or as a feature which can be employed in a specific module, lecture, and seminar with a certain degree of adaptability depending on its capacity for structural and functional re-modeling.

The analysis, design and goal orientation of the learning objects within an electronic educational platform are part and parcel of the whole process of the conceptual modeling of both the educational content and its functional interpretations. As such, they serve as a solid foundation for the construction of feature diagrams resulting from this process.

Feature models and feature diagrams

In essence, a feature model is a hierarchical arrangement of a set of features. Table 1 presents the relations between the parent feature and its child features within a feature model, as well as the dependencies among features regardless of their direct subordination.

Any standard for electronic educational courses can be modeled and described in the language of functional diagrams. Fig. 1 offers a general illustration of the learning objects and their relations in electronic courses.

Table 1. The language of functional diagrams

Symbol	Type of relationship	Description
	And-relation	All child-features must be included
	Alternative	Only one child-feature can be included
	Or-relation	One or more than one child-features can be included
	Mandatory	Mandatory functionality
	Optional	Optional functionality
	Mutual exclusion	Mutually exclusive functionalities
	Inclusion	The selection of one functionality implies the selection of another

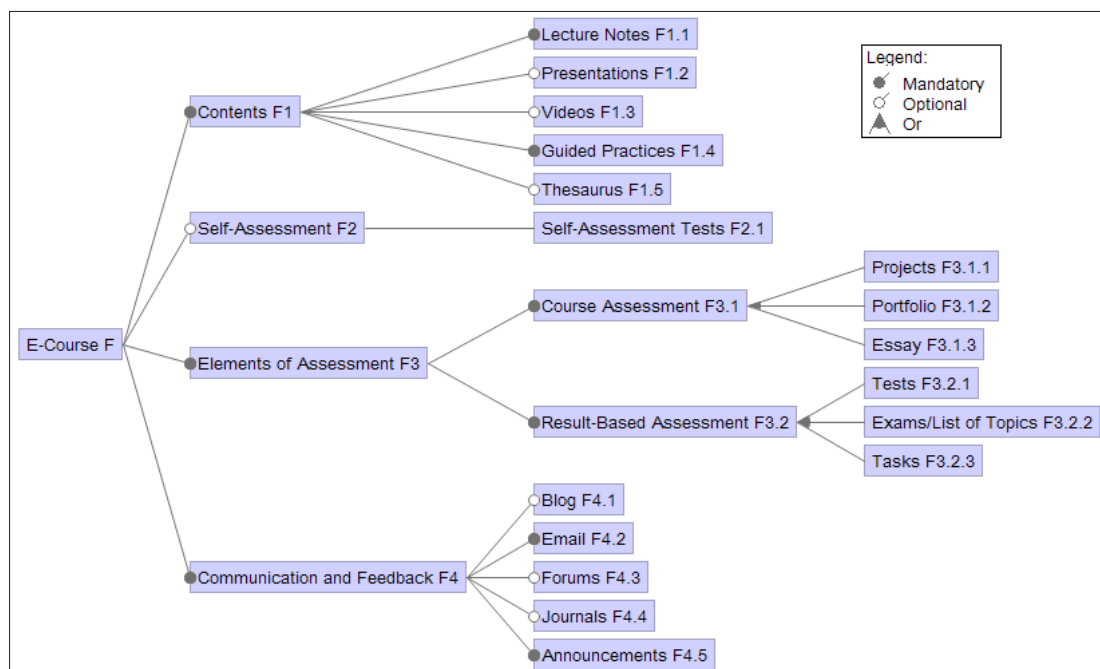

Fig. 1. Feature model of a standard for electronic course: illustration

Degree of variation and opportunities for its assessment through feature models

Feature based domain modeling is a well-known technique in the engineering of product lines. Von der Maßen & Lichter (2005) analyze the variation degree with respect to different domain relationship types based on Feature Oriented Domain Analysis (FODA) (Kang et al., 1990). Variation degree reveals the scope of the opportunities presented within a feature model and provides information in terms of flexibility, complexity and adaptability.

Two options for calculating variation degree in the context of product lines are proposed by Von der Maßen & Lichter (2005).

The first (basic) option considers the functional model as pure hierarchical dependencies and takes into account the level of variation in terms of subordination only – mandatory and optional elements, as well as alternative items.

The second option proposed examines the feature model as a network, including the dependencies of components that are not directly or indirectly subordinate. This includes both single and multiple dependencies between elements.

We suggest that these methods can successfully be transferred and applied to assess the variability of e-learning courses. We will limit our study to the first (basic) option in the consideration of the feature model of e-learning courses.

To calculate the variation degree of e-learning courses we first construct a diagram of the course features. The variation degree of the parent feature (hereafter) depends on the variation degree of its child features (namely), as well as on the parent-child dependency types.

Mandatory relationship

In this relationship, the selection of a parent feature requires a selection of a child feature as well. The variation degree of feature with mandatory child features is the product of the variation degrees of all mandatory child features, i.e.

$$var(F) = \prod_{i=1}^n var(F_i).$$

Optional relationship

In this relationship, if parent feature is selected, the child feature can but needs not be selected. The variation degree of feature with optional child features is the product of the variation degrees of all optional child features, i.e.

$$\text{var}(F) = \prod_{i=1}^n (\text{var}(F_i) + 1).$$

Since the optional child feature can be either selected or not, we increase its variation degree by 1.

Alternative relationship

Alternative-relationship selection of parent feature forces the selection of exactly one feature of the alternative child features. The variation degree of feature with alternative child features is the sum of the variation degrees of all alternative child features, i.e.

$$\text{var}(F) = \sum_{i=1}^n \text{var}(F_i).$$

Or-relationship

An or-relationship between parent feature and child feature means that if the parent feature is selected, at least one of the or-child features must be selected. The variation degree of feature with or-child features is equal to the variation degree of a feature with optional child features decreased by 1 because at least one or-child feature has to be selected. The case when no child feature is selected must be subtracted, i.e.

$$\text{var}(F) = \left(\prod_{i=1}^n (\text{var}(F_i) + 1) \right) - 1.$$

Variation degree – case studies

Each functional model based on specific requirements and standards concerning the design of curricula, the organization of education, the interaction and communication between subjects and the various functionalities of LCMS, enable a comprehensive quantitative and qualitative evaluation of variations with respect to the established standards in the university.

The degree of variation makes it possible to compare the standards for the electronic courses between universities by transforming them into functional diagrams and using the method described above.

The calculation below gives the variation degree of the illustrative feature model in its completeness (Fig. 1).

$$\begin{aligned} \text{var}(F) &= \text{var}(F1) \cdot (\text{var}(F2) + 1) \cdot \text{var}(F3) \cdot \text{var}(F4); \\ \text{var}(F1) &= \text{var}(F1.1) \cdot (\text{var}(F1.2) + 1) \cdot (\text{var}(F1.3) + 1) \cdot \text{var}(F1.4) \cdot (\text{var}(F1.5) + 1) = 2^3 = 8; \\ \text{var}(F2) &= \text{var}(F2.1) = 1; \\ \text{var}(F3) &= \text{var}(F3.1) \cdot \text{var}(F3.2); \\ \text{var}(F3.1) &= (\text{var}(F3.1.1) + 1) (\text{var}(F3.1.2) + 1) (\text{var}(F3.1.3) + 1) - 1 = 2^3 - 1 = 7; \\ \text{var}(F3.2) &= (\text{var}(F3.2.1) + 1) (\text{var}(F3.2.2) + 1) (\text{var}(F3.2.3) + 1) - 1 = 2^3 - 1 = 7; \\ \text{var}(F3) &= 49; \\ \text{var}(F4) &= (\text{var}(F4.1) + 1) \cdot \text{var}(F4.2) \cdot (\text{var}(F4.3) + 1) (\text{var}(F4.4) + 1) \cdot \text{var}(F4.5) = 2^3 = 8; \end{aligned}$$

Thus the intrinsic variation degree of the illustrated model amounts to: .

Пълния текст четете в сп. „Химия. Природните науки в образованието“, кн. 2

Индустрията в съвременния музей

Откъс от „Индустрията и музейното пространство (поглед към съвременния музей)“

Мира Маркова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Музеят по презумпция се свързва с представата ни за древност, за съхраняване и опазване на артефакти от миналото. Опит за разчупване на тези стереотипи е направен с проекта „Интерактивен музей на индустрията“ в Габрово. Съвременността постави на изпитание традиционната роля на музея. Неговата репрезентативна функция се оказа недостатъчна. Музеят има нужда да работи като културен институт, като обучителен център, който не само пази културата, но и установява културни тенденции, нови течения и дори нови (културни) политики.

В Интерактивния музей на индустрията с помощта на новите технологии музейното пространство придобива нова визия. Икономическият апогей на Габрово в историческа перспектива се разкрива пред очите на посетителя, който сам може да контролира и моделира разходката си из Музея. Експозицията, инсталациите и информационните табла въвеждат в развитието на габровската индустрия от средата на XIX век до съвременната епоха с помощта на интерактивните методи и технологии. Практически, количеството на реалните експонати е минимално, но експозицията постоянно провокира любопитството. Младите посетители остават удовлетворени от Музея, защото самите те до такава степен са свикнали с новите технологии, че липсата им сякаш „изпразва“ всяко пространство или събитие от съдържание.

Заглавието е на редакцията

www.history.azbuki.bg

Главен редактор
Проф. д-р Пламен Митев
E-mail: plamdm@abv.bg

Редактор
Д-р Албена Симова
0889 88 21 83
Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71
E-mail: history@azbuki.bg

Съдържание на сп. „История“, кн. 3/2016:

ПОГЛЕД НАД БАЛКАНИТЕ

Иван Тодоров Пулиев (Горан) между историографската недостатъчност, подценяването и стигматизирането / *Ивайло Найденов*

Московска българска дружина / *Мариета Кожухарова*

ЦИВИЛИЗАЦИОННИ ГРАНИЦИ

Архитектурният комплекс на Златния рог като конструк-

тивна идея / *Благовеста Иванова*

ПАЗИТЕЛИ НА ПАМЕТТА

Индустрията и музейното пространство (поглед към съвременния музей) / *Мира Маркова*

БЪЛГАРИЯ ПО СВЕТА

Българските общности в Северна Америка – традиции и съвременност / *Коянка Димитрова*

РЕЦЕНЗИИ И АНОТАЦИИ

Залезът на средновековна България / *Красимира Йорданова*

Нов изследователски поглед върху историята на Османската империя от края на XVI и първата половина на XVII век / *Димитър Ницов*

Огледало на бежанската трагедия на България / *Евгений Еков*

ХРОНИКА

Интерактивният музей на индустрията е разположен в къща с класическа градска архитектура от края на XIX век, притежание на видния габровски търговец на платове и преди Цанко Добрев. Блясъкът на Габрово, като един от индустриалните центрове на България от края на XIX – началото на XX в., е намерил отражение в архитектурата на сградата, която е богата, но стилна и днес успешно е адаптирана към новата си функция на музей. Разполагането на такъв музей в сграда с класическа архитектура е удачен избор. Така се създава чувство за историчност, за приемственост. Стабилността на старата архитектура е преплетена със съвременните технологични търсения (най-вече на младите хора).

Основен мотив в експозицията е икономиката на Габрово, доколкото именно този компонент е оста, около която се движи изследваният град, като единен организъм. Кризите в икономическото развитие през последните десетилетия се отразяват и върху цялостното развитие на Габрово. Промените в ориентацията на града, в градското пространство и структура са пряко следствие от развитието или неразвитието на икономиката. За Габрово е в пълна сила твърдението, че пазарът и капиталът са основни критерии за значимостта на даден град. Тези специфики са намерили отражение и в музейната експозиция. Последната не просто разчупва утвърдени представи за визията на музейното пространство, тя превръща изследвания музей в образователна институция.

Тематично музеят е разделен на три части: „Индустриализация“ (от края на XIX в. до 1944 г.), „Социализъм“ и „Настояще“. Предвид специфичната тематика на Музея е потърсено съчетание между документални експонати, визуални, звукови и светлинни ефекти, за да се държи постоянно „нащрек“ вниманието на посетителя. Разходката във всяка епоха започва чрез въвеждащ разказ от виртуален екскурзовод. Избраният подход предизвиква смесени чувства, но безспорно е новаторство при строеж на една музейна експозиция. Опцията за избор на език заслужава поздравления, доколкото гарантира самостоятелност и за всеки чуждестранен турист.

Първият етаж запознава с епохата от края на XIX в. до 1944 г. Епоха, която за Габрово може да се синтезира с една единствена дума – индустриализация. Предприемчивостта на габровци, умението да се извлече максималното от ограничената екологична ниша, новаторството, стремежът към модернизация са показани чрез фотографска стена. Светлинен индикатор посочва на посетителя в коя година се намира в момента на своята виртуална разходка. Фотографията, като избор за историческото развитие на Габрово, е умело използвана. Добре проличават промените в градската среда, в менталитета, в бита. Скъсването с османското наследство и търсенето

на европейски път на развитие също могат да бъдат открити чрез анализ на фотографския материал. Чрез инвентар и фотографии са показани ключовите за Габрово занаяти и производства – на кожи, прежди, платове. Акцент в експозицията е инсталацията „Енергетика“, отразяваща историческия факт, че през 1882 г. в Габрово светва една от първите електрически крушки в модернизирал се България.

Специално място е отделено на габровските индустриалци и предприемачи. Иван Хаджиберов, Иван Калпазанов, Андрей Момерин, Пенчо Семов са само част от образите, които „оживяват“ чрез своите предприятия. Образът на индустриалеца ни навежда на мисълта за меценатството и родолюбието, за любопитството и риска, за находчивостта и стремежа към техническа модернизация. Българските индустриалци от епохата нямат колебания относно пътя, по който трябва да върви млада България. Модернизацията и европеизацията са разглеждани като синоними. Българската идентичност обаче не подлежи на съмнение. Европейското не застрашава българското. Напротив, то разчупва локалната култура. Обогаत्या я, придавайки ѝ груг блясък. Може би заслужава да се спомене името на Иван Калпазанов и откритата от него през 1882 г. „Първа княжеска придворна фабрика за шаяци, сукна и гайтани“, оборудвана с водна турбина система „Жирард“ и два механични стана, закупени от Германия. Отделените средства за тези машини възлизат на 100 000 златни лева. Фабриката има огромно влияние за развитието на бранша в цялата държава. В навечерието на Балканските войни тази фабрика е солидно индустриално предприятие, напълно съизмеримо с европейските стандарти. Навсякъде обаче се подчертава, че това е българско производство, и мотивът е да се постави на нови начала родната индустрия.

През 1893 г. братя Христо, Тотю и Йонко Калпазанови откриват кожарска фабрика и поставят модерните основи на този отрасъл у нас. До войните това е единственото родно предприятие за производството на обувки. В музея е експониран барабан за дъбене на кожи. Посетителят вижда извървения дълъг път „от цървула до обувката“, за да се извърши една от революционните промени в манталитета на традиционния българин. Чрез централното място на този експонат се акцентира върху категоричността на избора на път от нашите предци, за които модернизирането на България е кауза, дълг и начин на живот.

Не е подминат и големият габровски предприемач Иван Хаджиберов. Неговата дейност и инициативи са толкова многообразни, че не могат да бъдат поместени само в няколко фотографии. Тръгвайки от воденица – караджейка, минавайки през тъкачница за фини вълнени платове, Иван Хаджиберов изгражда единствен по рода си фабричен комплекс, включващ производствени помещения, общежития за работниците, къща за гости с парно отопление и течаща вода, овощни градини и помещения за развлечения. През 1906 г. построява дори ВЕЦ за производствени нужди.

Пионерите на габровската индустрия са сякаш позабравени от съвременниците ни и в тази връзка Интерактивният музей на индустрията е съвсем навременен. Чрез спомена се търсят основания и за сегашния път на развитие. Колективният спомен е базисен за изграждането на стабилна идентичност. Поддържането на тази зависимост е една от функциите на музеите въобще, когато говорим за тяхното място в националната културна матрица.

Експозицията „Социализъм“ заема втория етаж на Интерактивния музей и е изцяло издържана в стилистиката на епохата. Генералната промяна в принципа, по който се развива българската икономика от периода, е мотивирана от преминаването към планово стопанство и отстъпление от законите на пазарната икономика. След 9. IX. 1944 г. е извършена национализация на частните предприятия, ликвидирани са и частните инициативи. Старите габровски фабрики се превръщат в производствени обединения, но Габрово изживява бурен икономически разцвет. Градът става индустриален социалистически център с развита инфраструктура, обслужваща именно тези функции на града.

Голям дисплей в дъното на изложбената зала показва кадри от епохата, като едновременно с това се прави съпоставка с Париж, Русе, Варна и София до 1989 г. Освен

традиционната текстилна промишленост в Габрово през периода на социализма се развиват енергетиката, машиностроенето, химическата индустрия. Интригуващи инсталации представят дейността на завода за металоурежащи машини „Болшевик“, на текстилния комбинат „Васил Коларов“, на завода за производство на тръби и пластмасови изделия „Капитан Дядо Никола“. Витрини с разнообразни експонати запознават посетителя с продукцията на тези предприятия, която е издържана в духа на стилистиката на епохата. Любопитни са топовете платове, отличаващи се със строги десени. Идеята за унифицираното общество намира отражение и във външния вид на хората. Модата също е подчинена на идеологията. Специално място в експозицията заема и частта, посветена на военната индустрия. Сред експонатите могат да се видят противотанкови и противопехотни мини, взриватели, часовникови механизми. В този контекст атрактивна е инсталацията „Дупка в стената“. Това е съоръжение, което симулира избухването на бомба и срутването на част от стена. Алюзиите към настъпилите промени след „сриването“ на старото общество сякаш естествено спохождат дори и младите посетители. „Дупката в стената“ е своеобразен бунт срещу догмата на всяка идеология, основаваща се на унификация, тоталитаризъм и потискане на свободната човешка воля. След „взрива“ през „отвора в стената“ се разкрива великолепен пейзаж от габровска църква след реставрация и практически споменатата инсталация е препратка към третия раздел на музея – „Настояще“.

Този раздел е разположен сред подчертано футуристичен интериор. Концепцията на музейната експозиция тук оставя разказа отворен. Всяко нововъведение занаят ще прибавя страници към съвременния облик на Габрово. Отново в центъра на вниманието е поставена видеостена, чрез която посетителят реализира виртуална разходка в съвременния град Габрово. В долната част на видеостената е разположена „линия на времето“, като мигащ индикатор сочи края на XX век и приканва за разходка „напред в бъдещето“. Картини от Габрово се представят паралелно с изображения на мегаполисите Ню Йорк, Лондон, Париж и българската столица София. Така индустриалното развитие се поставя в контекста на градската култура. Естествената ниша на индустрията е именно градската среда, със своята специфика, проблеми и развитие. От гледна точка на антропологичното изследване на града, тази връзка е част от градското развитие не само като поселищна структура, социална среда и история, но и като културно-исторически феномен, формиращ определени мисловни нагласи, поведение и начин на живот. До голяма степен типът индустрия и типът град са взаимозависими. Колкото по-развита е индустрията в един град, толкова този град стои по-високо в скалата на поселищните структури. Оттам неформалният авторитет на неговите жители не подлежи на съмнение. Формира се специфична градска локалност, която, от една страна, следва общите тенденции в общественото развитие, но от друга – изгражда свои разпознаваеми маркери, знакови за конкретния градски организъм. Такива маркери са например устойчивите професионални общности – на работници, индустриалци, инженери. Те стават носители на онази локална градска култура, която се развива върху „канавата“ на индустрията. Тези общности обаче запазват индивидуалните характеристики на своите членове. Музеят, обект на настоящото изследване, е и своеобразен разказ за контакта между индивидуалния път на човека и обективната реалност, пречупен през конкретната призма на габровската индустрия. Посоченият конкретен пример е показателен и за това как информационните технологии се явяват създатели на нова глобална тенденция в градското развитие. Променените връзки вътре в града формират нова погледба на градското пространство, от което следват нови връзки и отношения. В този контекст музеят трябва да защитава своята роля, да се доказва като икономически дейна институция, да е в съзвучие с т. нар. „агломерационна икономика“.

Пълния текст четете в сп. „История“, кн. 3

Рекламна тарифа

на Национално издателство за образование и наука „Аз Буки“

София 1113, бул. „Цариградско шосе“ № 125, бл. 5, тел.: 02/425-04-70, 02/425-04-71; azbuki@mon.bg; www.azbuki.bg

Вестник „Аз Буки“

1. Стандартни карета на вътрешна страница:

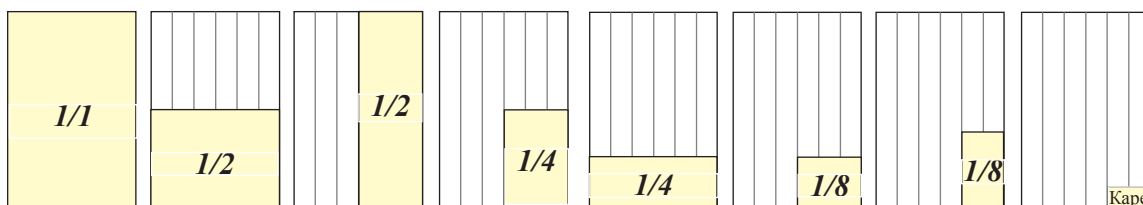
Размер	Черно-бяло	+1 цвят	Пълноцветно
1/1 страница - 256 мм/388 мм	780,00 лв.	900,00 лв.	985,00 лв.
1/2 страница - 256 мм/194 мм	410,00 лв.	460,00 лв.	510,00 лв.
- 125 мм/388 мм	410,00 лв.	460,00 лв.	510,00 лв.
1/4 страница - 256 мм/97 мм	230,00 лв.	258,00 лв.	270,00 лв.
- 125 мм/194 мм	230,00 лв.	258,00 лв.	270,00 лв.
1/8 страница - 125 мм/97 мм	115,00 лв.	129,00 лв.	135,00 лв.
- 83 мм/147 мм	115,00 лв.	129,00 лв.	135,00 лв.
каре (83 мм x 50 мм)	30,00 лв.	43,00 лв.	45,00 лв.

Цена за първа страница:

4 лв. на кв. см;

Цена за последна страница:

2 лв. на кв. см.

2. Вложки - 1000 бр. - 80 лв.

Научни списания на издателство „Аз Буки“

1. Цена за вътрешна страница (в лева)

Размер	Черно-бяло	+ 1 цвят	Пълноцветно
1/1 страница	90 лв.	130 лв.	180 лв.
1/2 страница	50 лв.	70 лв.	90 лв.
1/4 страница	30 лв.	45 лв.	70 лв.

2. Цена за реклама на втора корица: цена за вътрешна страница + 60% оскъпяване

3. Цена за реклама на трета корица: цена за вътрешна страница + 40% оскъпяване

4. Цена за реклама на четвърта корица: цена за вътрешна страница + 100% оскъпяване

5. Размер на една печатна страница в списанията на НИОН „Аз Буки“:

а. Обрязан формат: 167 мм x 233 мм

б. Необрязан формат: 171 мм x 240 мм

Забележка:

Всички посочени цени са без ДДС.

Отстъпки при брой и обем публикации или комбинирана реклама в няколко издания на издателство „Аз Буки“ – по договаряне.

Тарифата е в сила от 1 юли 2012 г.